

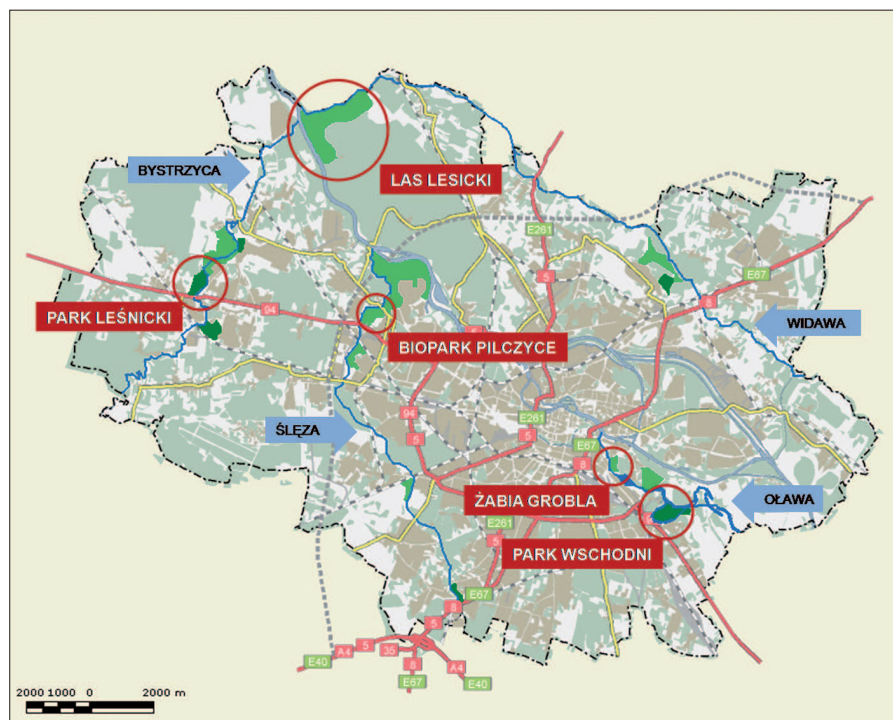
Rekreacja w dolinie rzeki na przykładzie małych dolin rzecznych Wrocławia

Aleksandra Lis, Ewa Walter

Recreation in a
River Valley on the
Example of Small
River Valleys in
Wrocław

Ryc. 1. Układ obszarów badań w obrębie małych rzek na mapie Wrocławia (oprac. E. Walter)

Fig. 1. Arrangement of research areas within small rivers on the map of Wrocław (by E. Walter)

Wprowadzenie

Introduction

Zwiększone tempo życia, stres i siedzący tryb pracy powodują, że rekreacja mieszkańców dużych miast nabiera coraz większego znaczenia. Ludzie szukają wytchnienia na łonie przyrody, co ma pomóc zniwelować bierność fizyczną dnia codziennego. Częściej niż kiedyś preferowane są zachowania aktywne i sporty ekstremalne, dla których wydziela się specjalne przestrzenie: skate-parki, parki przygody, ścianki wspinaczkowe etc. Mimo to tra-

dycyjne formy rekreacji nadal mają wielu zwolenników, tym bardziej, jeśli w pobliżu miejsca odpoczynku znajduje się woda. Wrocław jest pod tym względem miastem specyficznym, silnie ukształtowanym przez dużą rzekę, jej kanały i dopływy.

Otwarte źródło wody jest jednym z podstawowych elementów decydujących o atrakcyjności terenu rekreacyjno-wypoczynkowego. Może to być woda naturalna: rzeka, jezioro lub zamknięta w urządzeniach wodnych: baseny, fontanny, kanały etc. Z wody możemy korzystać bezpośrednio: kąpiele, zabawy wodne lub może ona uczestniczyć

tylko w estetycznym odbiorze danego obszaru: kształtowanie widoków, urozmaicenie komunikacji (mosty, kładki). Można zatem powiedzieć, że stopień dostępności do wody jest kolejnym, istotnym warunkiem wpływającym na atrakcyjność terenu.

Oprócz Odry przez Wrocław przepływają 4 mniejsze rzeki: Widawa, Bystrzyca, Ślęza i Oława. Wpływają one na krajobraz miasta oraz jego strukturę. W obrębie każdej z rzek występują zarówno zorganizowane, jak i półnaturalne tereny zieleni, które nie w pełni wykorzystują potencjał, jaki daje bliskość naturalnego ciek.

Zakres i metody badań

The scope and methods of research

Cel badań, założenia metodyczne

The purpose of research, methodological assumptions

Celem badań było rozpoznanie na wybranych przykładach roli terenów zieleni w obrębie małych dolin rzecznych Wrocławia oraz określenie proponowanych kierunków działań, mogących zwiększyć efektywność rekreacyjną badanych obszarów, ze szczególnym uwzględnieniem potencjału, jaki daje sąsiedz-

two rzeki. Tereny badano pod kątem ich funkcji rekreacyjnej, przeprowadzając analizy oraz oceny możliwości i stopnia zaspokojenia potrzeb rekreacyjnych mieszkańców tych obszarów. W badaniach wykorzystano opracowany przez A. Lis¹ model zależności oparty na analizach: (1) stopnia zaspokojenia wymagań społecznych odnośnie sposobu ukształtowania przestrzeni i ich wyposażenia, (2) stopnia zaspokojenia określonych wymagań odnośnie dostępności przestrzeni oraz (3) możliwości zaspokojenia potrzeb użytkowników badanych obiektów w obrębie innych terenów zieleni rekreacyjnej położonych w akceptowanym promieniu dostępności.

Przyjęty sposób analiz wynika z zależności występujących w procesie motywacyjnym prowadzącym do zachowań rekreacyjnych na otwartych terenach zieleni², gdzie istotną rolę odgrywa wpływ rodzaju i intensywności potrzeb społecznych na subiektywną (względna) ocenę atrakcyjności terenu i jego dostępności związanej z kosztami, jakie jednostka musi ponieść w celu zaspokojenia określonych potrzeb w jego obrębie. Parametrami związanymi z charakterem potrzeb wpływającymi na ocenę danego obiektu (terenu zieleni) w procesie motywacyjnym są: poziom akceptowanych kosz-

tów i poziom oczekiwanej atrakcyjności celu.

W oparciu o teorię indywidualizacji potrzeb³ oraz zjawisko „ramowości” potrzeb⁴. A. Lis klasyfikuje wymagania społeczne dotyczące form wyposażenia przestrzeni w trzech grupach obejmujących:

- wymagania podstawowe (warunkujące zaspokojenie potrzeb mało zindywidualizowanych);
- wymagania dodatkowe (których zaspokojenie warunkuje możliwość zaspokojenia potrzeb bardziej zindywidualizowanych);
- wymagania szczególne (określone dla potrzeb silnie zindywidualizowanych)⁵.

Dla tak zdefiniowanych wymagań dotyczących potrzeb mieszkańców określono w modelu odpowiednio wymagania odnośnie dostępności terenu.

Obszary i etapy analiz

Areas and stages of analyses

Badaniami objęto pięć wybranych terenów zlokalizowanych w dolinach małych rzek we Wrocławiu: Park Wschodni, Żabia Grobla, Park Leśnicki, „Biopark” Pilczyce oraz Las Lesicki. Obszary te różnią się zarówno stopniem i sposobem zagospodarowania, jak i lokalizacją oraz dostępnością, pozwalając na przeprowadzenie analiz porównawczych.

- Badania i analizy obejmowały:
- A. Rozpoznanie uwarunkowań sytuacyjnych wynikających z lokalizacji badanych obszarów, w szczególności rozmieszczenia podstawowych źródeł użytkowników;
 - B. Ocenę stopnia spełnienia wymagań użytkowników dotyczących sposobu zagospodarowania terenu w odniesieniu do poszczególnych potrzeb na podstawie opracowanej przez A. Lis⁶ klasyfikacji potrzeb użytkowników;
 - C. Ocenę stopnia spełnienia wymagań dotyczących dostępności przestrzeni dla podstawowych źródeł użytkowników;
 - D. Ocenę możliwości zaspokojenia potrzeb użytkowników badanych obiektów w obrębie innych terenów zieleni rekreacyjnej położonych w akceptowanym promieniu dostępności;
 - E. Ocenę wykorzystania walorów rzeki w zaspokajaniu potrzeb rekreacyjnych użytkowników;
 - F. Określenie proponowanych kierunków działań prowadzących do zwiększenia efektywności rekreacyjnej badanych terenów ze szczególnym uwzględnieniem potencjału terenu, jaki daje sąsiedztwo rzeki.

Wyniki badań

Results

Lokalizacja obiektów i podstawowe źródła przestrzenne ich użytkowników

Location of objects and basic space sources of their users

Park Wschodni

Zlokalizowany jest przy trasie wylotowej z Wrocławia (ul. Krakowska) w obrębie zabudowy przemysłowo-usługowej. Podstawowe źródła użytkowników stanowią mieszkańcy niewielkich osiedli: Księża Małego położonego w bezpośrednim sąsiedztwie parku i Księża Wielkiego. Ponadto użytkownikami okazjonalnymi parku są mieszkańcy dalej położonych części Wrocławia (wypoczynek weekendowy). W bezpośrednim sąsiedztwie parku znajdują się: ogrody działkowe, tereny zieleni nadrzecznej przy Oławie i Odrze, Klub Sportowy Burza. Dostępność środkami komunikacji publicznej jest dobra. Park posiada jedno wejście i parking o wystarczającej pojemności. Teren parku otoczony jest korytem rzeczonym Górnej i Dolnej Oławy ograniczającym jego dostępność funkcjonalną (brak kładek i mostów).

Żabia Grobla

Badaniami objęto tereny położone wzdłuż koryta Oławy na odcin-

ku od ul. Szybkiej do ul. Na Niskich Łąkach. Podstawowe źródła użytkowników stanowią intensywnie zabudowane pobliskie tereny mieszkaniowe. Badany obszar jest bardzo dobrze dostępny środkami komunikacji publicznej od ul. Traugutta. W okolicy kładek możliwy jest dojazd samochodem. W bezpośrednim sąsiedztwie terenu znajdują się: nowo powstałe osiedle mieszkaniowe, szpital i pogotowie ratunkowe, ogrody działkowe, tereny zieleni nadodrzańskiej, przyległe tereny spacerowe (Żabia Ścieżka, Na Niskich Łąkach).

Park Leśnicki

Zlokalizowany w dzielnicy Leśnica, przy trasie wylotowej z Wrocławia (ul. Lotnicza) w obrębie zabudowy mieszkaniowej. W sąsiedztwie parku mieści się też Centrum Kultury „Zamek”. Użytkownikami parku są przede wszystkim mieszkańcy Leśnicy, a także w niewielkim stopniu osoby przyjezdne (np. rowerzyści). Dostępność komunikacji miejskiej dobra (pętla autobusowo-tramwajowa Wrocław-Leśnica), natomiast brak zorganizowanego parkingu dla osób z zewnątrz. Jedną z granic parku wyznacza rzeka Bystrzyca. Park bezpośrednio łączy się z dzikimi terenami nadrzeczными, co daje mu powiązania z otwartymi terenami podmiejskimi.

„Biopark” Pilczyce⁷

Jest to półdziki obszar wydzielony niegdyś z kompleksu Lasu Pilczyckiego, położony w dolinie rzeki

Ślęzy, chociaż ma bardzo słabe powiązania z rzeką. Teren zadrzewiony wraz z dużym stawem leży pomiędzy dwiema głównymi arteriami miejskimi i przylega bezpośrednio do osiedla Pilczyce. W sąsiedztwie „Bioparku” znajduje się też kompleks hotelowy, zakład opiekuńczy oraz drobne usługi. Głównymi użytkownikami są mieszkańcy pobliskich osiedli. Ze względu na występowanie zarybionego stawu obserwuje się też licznych wędkarzy, w większości przyjezdnych z innych części miasta. Dostępność zewnętrzna jest możliwa z kilku stron, istnieją także dobre powiązania komunikacyjne. Ograniczona jest dostępność wewnętrzna terenu, który trudno eksplorować ze względu na półdzikie, podmokłe siedlisko i brak bezpiecznych ścieżek.

Las Lesicki

Las podmiejski zlokalizowany w północno-zachodniej części miasta w widelkach Odry i Widawy, poza obszarami zabudowanymi. Jest to typowy obszar wypoczynku weekendowego, ale o ograniczonej dostępności. Podstawowym źródłem użytkowników są osoby przyjezdne z Wrocławia i okolic, głównie samochodem lub rowerem. Możliwość dojazdu samochodem ogranicza złą jakość drogi oraz brak odpowiednich oznakowań. Brak również oznakowanej trasy rowerowej prowadzącej z Wrocławia. Prawdopodobnie budowa obwodnicy w tym

rejonie (Rędzin) wpłynie na zwiększenie dostępności tego terenu.

Ocena stopnia spełnienia wymagań użytkowników dotyczących sposobu zagospodarowania terenu w odniesieniu do poszczególnych potrzeb (tabela 1)

Evaluation of requirements compliance level of users concerning the manner of the management of the site with reference to individual needs (table 1)

Park Wschodni

Specyficzny, quasi-naturalny charakter parku i jego wielkość dają możliwość pełnego (w obrębie wymagań dodatkowych lub nawet szczególnych) zaspokojenia niektórych grup potrzeb – potrzeby regeneracji sił psychicznych i fizycznych, potrzeby prywatności, potrzeb emocjonalnych i estetycznych, potrzeb materialnych związanych z chęcią pozyskania dóbr oferowanych przez parki (możliwość wędkowania) oraz potrzeb właścicieli psów, dla których komfort użytkowania jest skutkiem małej liczby użytkowników przestrzeni i związaną z tym swobodą zachowań. Pozostałe potrzeby rekreacyjne zaspokajane są jedynie w stopniu podstawowym.

Żabia Grobla

Badany obszar cechuje niewielki udział form zagospodarowania terenu, ograniczony do zorganizowanego placu zabaw i polany na odcinku od Żabiej Ścieżki do Niskich łąk. W efekcie, poza potrzebą pozyskania dóbr materialnych (wędkarstwo), większość potrzeb zaspakajana jest jedynie w stopniu podstawowym. Znaczna dewastacja terenu oraz powszechnie występujące zachowania budzące lęk, związane z nadużywaniem alkoholu, sprawiają, że potrzeba prywatności połączonej z poczuciem bezpieczeństwa nie jest na badanym terenie zaspokajana.

Park Leśnicki

W ramach proponowanego programu zagospodarowania park zaspokaja potrzeby w stopniu dobrym, co wyraża się charakterystycznym zróżnicowaniem użytkowników w zależności od pory dnia – przed południem osoby starsze, matki z dziećmi, po południu młodzież szkolna, osoby dorosłe, osoby przyjezdne. Jednocześnie można stwierdzić, że niektóre części parku są częściej odwiedzane, a inne rzadko. Najbardziej użytkowaną częścią parku jest wydzielony plac zabaw wraz z otoczeniem. Układ parku oraz jego stosunkowo dobre utrzymanie (nawierzchnia, ławki, kosze na śmieci) dają eksploatatorom swobodę w użytkowaniu i spełnianiu podstawowych potrzeb – spacer, rower, spotkania grupowe.

Tabela 1. Ocena stopnia spełnienia wymagań użytkowników dotyczących sposobu zagospodarowania terenu w odniesieniu do poszczególnych potrzeb na podstawie klasyfikacji A. Lis (Lis A., 2005, *Struktura podłoża motywacyjnego zachowań użytkowników parków miejskich*, Wyd. AR we Wrocławiu, Wrocław)

Table 1. Evaluation of requirements compliance level of users concerning the manner of the management of the site with reference to individual needs on the basis of the ranking by A. Lis (Lis A., 2005, *Struktura podłoża motywacyjnego zachowań użytkowników parków miejskich*, AR in Wrocław)

Grupy potrzeb Reed groups	Park Wschodni	Żabia Grobla	Park Leśnicki	„Biopark” Pilczyce	Las Lesicki
Potrzeba regeneracji sił psychicznych Need for regeneration of mental strength	3	1	2	2	3
Potrzeba odpoczynku i regeneracji sił fizycznych Need for rest and regeneration of physical strength	2	1	2	1	2
Potrzeba ruchu (aktywności fizycznej) Needs for motion (physical activity)	1	1	1	1	3
Potrzeby interakcji społecznych Needs for social interactions	1	1	1	2	2
Potrzeba spełnienia obowiązku wobec innych: Need to perform one's duty to others:					
– opiekunowie z dziećmi – looking after children	1	1	2	0	1
– opiekunowie z psami – looking after dogs	2	1	1	3	0
Potrzeby ludyczne: Needs for amusement:					
– dzieci – children	1	1	2	0	0
– dorośli – adults	1	1	1	2	2
Potrzeba prywatności i poczucia bezpieczeństwa Need for privacy and sense of safety	2	0	2	1	3
Potrzeba biernego uczestnictwa w życiu społecznym Need for inactive participation in social life	0	1	1	0	0
Potrzeby emocjonalne i estetyczne Emotional and aesthetic needs	2	1	2	2	2
Potrzeby poznawcze Cognitive needs	1	1	1	1	2
Potrzeby materialne związane z chęcią pozyskania dóbr przedmiotowych Material needs associated with desire to gain over material goods	3	3	0	3	1
Potrzeby twórcze, rozwoju, samodoskonalenia, spełnienia obowiązku względem siebie Needs for creativity, self-improvement, to perform one's duty to oneself	1	0	1	0	2

Stopień spełnienia wymagań: 0 – brak; 1 – niski; 2 – wysoki; 3 – wyjątkowy.

Requirements compliance level: 0 – none; 1 – low; 2 – high; 3 – exceptional.

„Biopark” Pilczyce

Badany obszar nie posiada cech zagospodarowanego terenu zieleni, toteż w tym przypadku nie można mówić o różnych formach i programie zagospodarowania. Półdziki charakter i znaczny udział wody (siedlisko podmokłe) sprawiają, że występują tu ograniczone możliwości ruchu. Jednocześnie charakter kameralny i odległość od miejsca zamieszkania powodują, że teren ten zaspokaja wiele potrzeb rekreacyjnych użytkowników. Przede wszystkim są to formy takie, jak spacery z psem oraz spotkania grupowe powiązane np. z ogniskami lub grillem, którym leśny obszar zapewnia poczucie bezpieczeństwa i odosobnienia. Ważną aktywnością jest też łowienie ryb uskuteczniane przez licznych wędkarzy. Występujące na terenie urządzenia są w głównej mierze wykonane przez mieszkańców np. wiaty nad stawem, miejsca ogniskowe. Teren ten nie jest jednak przystosowany dla najmłodszych użytkowników.

Las Lesicki

Teren ma charakter lasu miejskiego. Program zagospodarowania spełnia podstawowe potrzeby użytkowników w zakresie wypoczynku i rekreacji leśnej: pojedyncze ławki i kosze na śmieci przy głównym ciągu komunikacyjnym, wiaty ze stolikami, miejsca ogniskowe. Jednocześnie na tym odległym od miasta, dzikim terenie wykształcają się aktualnie nowe formy rekreacji i wypoczynku: grillowanie, paintball, strzelanie

do celu itp. Obszar spełnia bardzo dobrze potrzeby ruchowe użytkowników dorosłych, pozwalając przede wszystkim na wypoczynek grupowy, a tym samym umożliwiając interakcje społeczne.

Ocena stopnia spełnienia wymagań dotyczących dostępności przestrzeni dla podstawowych źródeł użytkowników

Evaluation of requirement compliance level in respect of space availability determined for basic space sources of users

Park Wschodni

Park posiada tylko jedno wejście co, przy jego dużej powierzchni, powoduje stopniowe obniżenie dostępności w miarę wzrostu odległości od strefy wejściowej. W efekcie, w położonych dalej przestrzeniach, wymagania dotyczące ich dostępności spełnione są jedynie w odniesieniu do możliwości zaspokajania potrzeb dodatkowych i szczególnych. Niska dostępność w szczególności ma wpływ na znaczne ograniczenie możliwości zaspokajania potrzeb interakcji społecznych i biernego uczestnictwa w życiu społecznym.

Żabia Grobla

Sposób zagospodarowania terenu oferujący niewielkie możliwości

zaspokajania potrzeb rekreacyjnych (jedynie w stopniu podstawowym) sprawia, że dostępność terenu jest dla tych możliwości wystarczająca.

Park Leśnicki

Park leży pomiędzy zwartą zabudową miejską, a terenami otwartymi w dolinie rzeki Bystrzycy, co daje możliwość eksplorowania terenu z różnych stron. Dostępność dla mieszkańców Leśnicy odpowiednia dla zaspokajania wszystkich występujących potrzeb. Powiązanie terenu z miejskim domem kultury wpływa na większe znaczenie parku w kontekście rekreacji.

„Biopark” Pilczyce

Teren dzikiego „Bioparku” jest bardzo dobrze dostępny dla mieszkańców osiedla Pilczyce, w obszarze stawu – najważniejszego miejsca rekreacji i wypoczynku. Jednocześnie dostępność badanego obszaru ogranicza się praktycznie do wejść od strony stawu. Ogromny obszar leśny od strony rzeki Ślęzy jest bardzo mało eksplorowany ze względu na podmokły charakter terenu. Obserwuje się jedynie szerokie zainteresowanie dzikim terenem ze strony właścicieli psów. Wbrew pozorom ograniczona dostępność wpływa na poczucie prywatności dla określonych grup użytkowników: wędkarze, właściciele psów, grupy towarzyskie.

Las Lesicki

Dostępność jest zróżnicowana w zależności od rodzaju użytkow-

ników: dobra dla rowerzystów, nieco utrudniona dla pieszych (brak komunikacji miejskiej) oraz zmotoryzowanych (możliwy dojazd, ale drogami złej jakości). Niska dostępność ma wpływ na znaczne ograniczenie możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb. Jednak jest ona wystarczająca dla rzadszych form zachowań wynikających ze zindywidualizowanych potrzeb: strzelanie do celu, paintball, biesiady ogniskowe, pełniejszy kontakt z przyrodą itp. Równocześnie wpływa na większe poczucie prywatności użytkowników.

Ocena możliwości zaspokojenia potrzeb użytkowników badanych obiektów w obrębie innych terenów zieleni rekreacyjnej położonych w akceptowanym promieniu dostępności

Evaluation of possibilities of satisfying the needs of park users within other recreational green areas located within the radius of availability

Park Wschodni

Spośród terenów otaczających park istotną rolę odgrywają tereny sportowe, które uzupełniają w oferowanym zakresie program funkcjonalny parku oraz tereny ogrodów działkowych wykorzystywanych indywi-

dualnie, w tym przez mieszkańców osiedli stanowiących podstawowe źródła użytkowników.

Żabia Grobla

Tereny nad Oławą sąsiadują z rozległymi terenami zieleni nadodrzańskiej, która w odniesieniu do większości potrzeb, spełnia swoją funkcję rekreacyjną lepiej. Wyjątek stanowi plac zabaw z otaczającą go łąką będący elementem programowym nie posiadającym konkurencji (brak większych placów zabaw w okolicy), co skutkuje dużą popularnością tej części terenu.

Park Leśnicki

Park Leśnicki ma najsilniejsze powiązanie z nadrzecznymi terenami otwartymi. W niedalekiej odległości leżą dwa inne parki związane z rzeką Bystrzycą: Park Stabłowicki (od wschodu) oraz Park Złotnicki (od zachodu), które są powiązane ze sobą ciągiem zieleni nadrzecznej. Park Złotnicki programowo uzupełnia się z Parkiem Leśnickim, posiadając rozbudowaną funkcję rekreacji młodzieżowej i sportowej. W przypadku opisywanego terenu rzeka jest niewątpliwie elementem wiążącym wszystkie parki.

„Biopark” Pilczyce

Badany teren został wyodrębniony z Lasu Pilczyckiego i to z nim ma najsilniejsze powiązania, także za pośrednictwem rzeki Ślęzy, przy której leży. Zarówno Biopark, jak i Las Pilczycki są terenami półdziki-

mi, nieposiadającymi programu zagospodarowania terenu pod kątem wypoczynku i rekreacji. Elementy programowe jak: ławki, place do gier czy plac zabaw występują na terenie osiedla Pilczyce, a zatem uzupełniają w tym zakresie potrzeby użytkowników. Od południowego-zachodu Biopark graniczy też z obiektem MO-SiR, który w dużym stopniu uzupełnia program sportowy w rejonie Pilczyce.

Las Lesicki

W przypadku Lasu Lesickiego podobnym terenem zieleni rekreacyjnej jest Las Osobowicki położony w akceptowalnym promieniu dostępności. Las Osobowicki programowo nie uzupełnia Lasu Lesickiego, lecz jest raczej kontynuacją podstawowych potrzeb rekreacji leśnej: spacerowania i jazdy na rowerze.

Ocena wykorzystania walorów rzeki w zaspokajaniu potrzeb rekreacyjnych użytkowników

Evaluation of exploiting the advantages of a river in satisfying the needs of recreational users

Park Wschodni

Walory rzeki zostały w zagospodarowaniu Parku Wschodniego wykorzystane dość dobrze, zwłaszcza w aspekcie przyrodniczo-estetycznym. Quasi-naturalny cha-

rakter parku sprzyja wypoczynkowi i regeneracji sił psychicznych, możliwości te potęguje dobre wykorzystanie walorów estetycznych rzeki i towarzyszącej jej szaty roślinnej widocznej z nadbrzeża i tarasów widokowych. Zasoby rzeki wykorzystują ponadto wędkarze.

Żabia Grobla

Znaczny stopień zaniedbania i dewastacji terenu sprawia, że walory rzeki nie są właściwie wykorzystane w aspekcie estetycznym. Na odcinku od ul. Szybkiej do Żabiej Ścieżki teren nabrzeża nie jest praktycznie użytkowany, poza stale obecnymi tam wędkarzami. Brak jest urządzonych zejść i miejsc związanych bezpośrednio z wodą. Jedynie polana na odcinku pomiędzy Żabią Ścieżką i Niskimi Łąkami jest bardziej związana z rzeką, tam jednak również pas styku nabrzeża z wodą nie daje pełnej możliwości wykorzystania jej walorów (brak tarasów widokowych i urządzonych zejść nad wodę, mało estetyczny widok na zdewastowane przeciwległe nadbrzeże).

Park Leśnicki

W Parku Leśnickim walory rzeki są wykorzystane głównie w aspekcie przyrodniczo-estetycznym, sprzyjając w stopniu dobrym wypoczynkowi i regeneracji sił psychicznych. Rzeka jest dobrze widoczna od strony parku, możliwe jest jej przekroczenie przez kładkę, ale jednocześnie brak miejsc wypoczynkowych ukierunkowanych w stronę rzeki.

„Biopark” Pilczyce

Ponieważ dominującym elementem wodnym badanego obszaru jest staw, walory rzeki są kompletnie niewykorzystane, także ze względu na utrudniony dostęp do brzegu rzeki, co wynika z półdzikiego charakteru terenu.

Las Lesicki

Jak na naturalny teren leśny walory rzeki Widawy są odpowiednio wykorzystane w aspekcie przyrodniczo-estetycznym. Istnieje kilka otwarć na rzekę od strony drogi, biegnącej wzdłuż cieku, jak też kilka polan rekreacyjnych usytuowanych nad brzegiem rzeki.

Określenie proponowanych kierunków działań prowadzących do zwiększenia efektywności rekreacyjnej badanych terenów ze szczególnym uwzględnieniem potencjału terenu, jaki daje sąsiedztwo rzeki.

Determination of suggested directions of action leading to the increase of recreational effectiveness of the explored areas, with special consideration given to the potential of the area owing to the neighbourhood of the river

Park Wschodni

Podstawowym kierunkiem działań w obrębie Parku Wschodniego powinna być poprawa jego dostępności poprzez wprowadzenie dodatkowych przejść (kładki, mostki) przez koryta Oławy, zwłaszcza od strony południowo-wschodniej i wschodniej od osiedli mieszkaniowych, które mogłyby odgrywać większą rolę jako źródło użytkowników. Po wprowadzeniu takiego połączenia możliwe byłoby wzbogacenie programu parku o wyposażenie dostosowane do rekreacji codziennej oraz wprowadzenie miejsc służących kontaktom społecznym. Dzięki temu zwiększona zostałaby możliwość zaspokajania potrzeb ludycznych, potrzeby interakcji społecznych oraz biernego uczestnictwa w życiu społecznym. W rekreacji sporadycznej istotną rolę może odegrać połączenie terenu parku z terenami spacerowymi i trasami rowerowymi znajdującymi się w pasie pomiędzy Odrą i Oławą (od strony Lasu Rakowieckiego) poprzez przywrócenie dawnych kładek – od strony północno-wschodniej i północno-zachodniej. Niezbędne jest też przystosowanie nabrzeża parku do cumowania kajaków i stworzenie przystani od strony zachodniej, ze względu na możliwość krótkiego spływu Oławą od strony Odry. Dzięki charakter rzeki Oławy zachęca coraz więcej kajakarzy do korzystania z jej uroków, co mogłoby bardzo dobrze wykorzystać Park Wschodni, będąc kluczowym punktem na trasie spływu.

Żabia Grobla

Teren Żabiej Grobli powinien być przede wszystkim dostosowany do rekreacji codziennej, czemu sprzyjają takie warunki jak: dobra dostępność, brak konkurencji z innymi, podobnymi terenami zieleni, duża liczba użytkowników. Kierunki działań programowych powinny kłaść nacisk na wykorzystanie walorów rzeki Oławy np. budowa tarasów nadwodnych, kładek pieszych, przystosowanie nabrzeży do spacerów, do cumowania kajaków itp. Program nie powinien obejmować rekreacji typowo sportowej, ponieważ obok znajdują się zorganizowane tereny sportowe. Nie jest wskazany również program szczególnie, który ściągnie ludzi z innych części miasta, ponieważ obszar ten jest zbyt mały dla dużej liczby użytkowników.

Park Leśnicki

Park Leśnicki wymaga rozszerzenia oferty programowej w kierunku rekreacji sportowej, ofert dla osób dorosłych, miejsc spotkań towarzyskich – otwartych i kameralnych oraz powiązania programu parku z działalnością pobliskiego domu kultury. Proponowany ponadpodstawowy program rekreacji powinien korelować z możliwościami, jakie daje sąsiedztwo rzeki. W wyniku uatrakcyjnienia programu rekreacyjnego należy spodziewać się osób spoza osiedla, dla których powinno się zorganizować parking.

„Biopark” Pilczyce

Teren „Bioparku” Pilczyce jest objęty ochroną, toteż wszelkie działania w zakresie zmiany jego funkcjonowania powinny być dostosowane do zasad określonych w ramach ochrony. Podstawowe kierunki działań w zakresie „Bioparku” powinny obejmować zachowanie naturalnego, półdzikiego charakteru parku, a tylko niewielkie zwiększenie jego dostępności wewnętrznej. Powinno się położyć nacisk na rekreację okazjonalną, przyciągającą osoby z zewnątrz np. edukacja w zakresie cennego siedliska (ścieżki dydaktyczne), powiązanie z rzeką (tarasy, kładki do przejścia przez tereny podmokłe). Ogólnie nowy program zagospodarowania „Bioparku” powinien być przyjazny dla przyrody.

Las Lesicki

Las Lesicki ma duży potencjał, który nie jest w pełni wykorzystany ze względu na małą dostępność i powiązania z innymi terenami zieleni. Zdecydowanie teren lasu jest nastawiony na rekreację okazjonalną (weekendową lub rzadszą). Zagospodarowanie i rozwój badanego obszaru wymagają modyfikacji – przede wszystkim w zakresie zwiększenia dostępności poprzez oznakowane szlaki piesze i rowerowe oraz znaki kierunkowe na trasach komunikacyj-

nych. Kierunki działań w ramach zagospodarowania Lasu Lesickiego powinny skupić się na rozwijaniu obecnego programu poprzez lepsze dostosowanie zagospodarowania terenu do pojawiających się spontanicznie form zachowań: paintball, strzelanie do celu itp. Należy wykorzystać również walory przyrodnicze i estetyczne lasu, jak też sąsiedztwo rzeki, najlepiej w formie poznawczej (tablice, ścieżki edukacyjne) i rozwojowej (ścieżki zdrowia).

Podsumowanie

Conclusion

Analiza wybranych terenów zieleni w obrębie małych dolin rzecznych pokazuje, że rzeka może być istotnym elementem kształtującym charakter i funkcje terenu. Rola nadrzecznych terenów zieleni w aspekcie rekreacji mieszkańców miasta wynika z:

- lokalizacji – względem źródeł użytkowników, rzeki, innych terenów zieleni;
- wymagań, stawianych przestrzeni rekreacyjnej i jej propozycji programowych;
- dostępności z zewnątrz oraz dostępności wewnętrznej obszaru;
- zaspokojenia potrzeb różnych grup użytkowników, co zależy od proponowanego programu;
- prawidłowego wykorzystania sąsiedztwa rzeki.

W obrębie badanych terenów rzeka występuje głównie w charakterze przyrodniczo-estetycznym, mając udział w kształtowaniu widoków (poza Bioparkiem). Kontakt z rzeką powoduje regenerację sił psychicznych użytkowników – woda uspokaja i zmienia mikroklimat (Park Wschodni, Park Leśnicki, Las Lesicki). Znaczenie kojące ma również obserwacja przyrody i zaspokajanie potrzeb ludycznych np. karmienie ptaków. W dość dużym zakresie rzeka służy także do zaspokojenia dóbr materialnych tj. łowienia ryb (Park Wschodni, Żabia Grobla, Biopark).

W aspekcie kształtowania przestrzeni rzeka może być elementem prywatności, jeśli siadamy do niej przodem odwracając się równocześnie od użytkujących przestrzeń ludzi za nami. Ogromne znaczenie ma ona także jako element powiązania z innymi terenami poprzez ciągi piesze i rowerowe (Żabia Grobla, Park Leśnicki). W tym względzie poprzez rzekę następuje zwiększenie dostępności w obrębie różnych terenów zieleni.

W wyniku analiz stwierdzono, że w obrębie nadrzecznych terenów zieleni brak bezpośredniego kontaktu z rzeką – kąpieli, pluskania. Jednocześnie mocno zarysowuje się potrzeba wykorzystania rzeki do sportów wodnych (kajakarstwo), co jest potwierdzeniem tezy, że aktualne sposoby spędzania czasu wolnego kierują się w stronę odpoczynku aktywnego (Park Wschodni, Żabia Grobla).

Poddając analizie nadrzeczne tereny zieleni w obrębie małych dolin rzecznych Wrocławia należy stwierdzić, że mniejsze rzeki stwarzają lepsze warunki do kontaktu z przyrodą, w porównaniu z ogromną Odrą. W małej skali rzeka może być lepiej dostępna i bardziej przyjazna, a tym samym mieć charakter uroczyska, co zdecydowanie zwiększa jej atrakcyjność jako terenu rekreacyjnego dla mieszkańców dużego miasta.

**Aleksandra Lis
Ewa Walter**

Instytut Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Institute of Landscape Architecture
Wrocław University of Environmental and Life Sciences

Przypisy

¹ Lis A., 2005, *Struktura podłoża motywacyjnego zachowań użytkowników parków miejskich*, Wyd. AR we Wrocławiu, Wrocław.

² Por.: Lis A., 2002, *Efektywność systemu zieleni rekreacyjnej w mieście w ujęciu psychologii środowiska*, seria Monografie 31/19, Oficyna PWR, Wrocław; Lis A., 2004, *Struktura relacji pomiędzy człowiekiem a parkiem i ogrodem miejskim w procesie rekreacji*, Oficyna Politechniki Wrocławskiej, Wrocław.

³ W teoriach indywidualizacji potrzeb punktem wyjścia jest przyjęcie właściwości wspólnych wszystkim ludziom, z których wynikają tzw. *potrzeby powszechne* (Cieloch G., Kuczyński J., Rogoziński K., 1992, *Czas wolny czasem konsumpcji?*, Państw. Wyd. Ekonom., Warszawa). Wg Obuchowskiego (Obuchowski K., 1965, *Psychologia dążeń ludzkich*, PWN, Warszawa) do najważniejszych potrzeb powszechnych należą potrzeby fizjologiczne oraz potrzeby orientacyjne (poznawcza, kontaktu

emocjonalnego, sensu życia). Potrzeby te stanowią punkt wyjścia do procesu indywidualizacji potrzeb, wynikającego z ukształtowania się różnych cech osobowościowych i różnych zachowań w obrębie społeczeństwa. W efekcie pojawiają się coraz bardziej zindywidualizowane formy potrzeb aż do *potrzeby indywidualnej*, właściwej danej jednostce (Cieloch i in., op. cit., s. 40).

⁴ Zjawisko „ramowości” potrzeb (Gałkowski J., 1980, *Praca i człowiek*, Warszawa, Instytut Wydaw. Pax) zakłada, że potrzeby mało zindywidualizowane mogą być zaspokajane przez większą ilość przedmiotów, niż potrzeby zindywidualizowane w dużym stopniu. „Ramowość” potrzeb jest, więc uzależniona od „wysokości” potrzeby (stopnia zindywidualizowania) – im potrzeba „niższa”, tym szersza jest klasa przedmiotów (ich ilość) mogąca taką potrzebę zaspokoić.

⁵ Lis Aleksandra, *Struktura podłoża...*, op. cit. s. 8.

⁶ Lis Aleksandra, *Struktura podłoża...*, op. cit.

⁷ Nazwa „Biopark Pilczyce” powstała na podstawie nazwy projektu Dolnośląskiej Fundacji Ekorozwoju pt.: „Pilczycki BIO-Park”.